

Barbara Mauer-Górska*

Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa
Uniwersytet Jagielloński

KONTYNUACJA DZIEŁ TWORZĄCYCH NARODOWY ZASÓB INFORMACJI NAUKOWEJ

[CONTINUATION OF WORKS FORMING THE NATIONAL
RESOURCES OF SCHOLARLY INFORMATION]

Abstrakt: Przypomniano działalność biblioteczną i bibliograficzną Stanisława Koźmińskiego (1837–1883), polskiego lekarza, bibliografa i bibliotekarza w Warszawskim Towarzystwie Lekarskim w kontekście kontynuacji źródeł informacyjnych z nauk medycznych. Określono obszar badawczy z historii polskiej terminologii lekarskiej oraz powiązania interdyscyplinarne informacji naukowej, medycyny oraz językoznawstwa. W obszarze tym ważne miejsce zajmuje *Polski słownik lekarski* Franciszka Giedroycia (Warszawa 1931–33, T. 1–2). Otwartym tematem badawczym pozostaje ustalenie pełnych opisów bibliograficznych pierwotnych źródeł polskiego nazewnictwa, uwzględnionych w *Słowniku*.

ANALIZA BIBLIOGRAFICZNA – GIEDROYĆ FRANCISZEK (1860–1944) – NARODOWY ZASÓB INFORMACJI NAUKOWEJ – „POLSKI SŁOWNIK LEKARSKI”

Abstract: The achievements of Stanisław Koźmiński (1837–1883), Polish physician, librarian and bibliographer affiliated to the Warsaw Physicians Association are reminded in order to underline the need of continuing lexicographic works on information sources in medical sciences. The author defines the area of studies related to the history of Polish medical terminology and sheds a light on interdisciplinary connections between information science, medicine and linguistics. *Polski słownik lekarski* [Polish Dictionary for Physicians] by Franciszek Giedroyc (Warsaw 1931–33, Vol. 1–2) constitutes a significant input in this field. An important task, which remains so far unaccomplished, should consist in completing the bibliographic references of primary sources of Polish medical nomenclature included in the *Dictionary*.

BIBLIOGRAPHIC ANALYSIS – GIEDROYĆ FRANCISZEK (1860–1944) – NATIONAL RESOURCES OF SCHOLARLY INFORMATION – “POLISH DICTIONARY FOR PHYSICIANS”

*

* *

* Dr BARBARA MAUER-GÓRSKA, Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego; absolwentka bibliotekoznawstwa i informacji naukowej (UJ); doktor nauk humanistycznych. Dwie najważniejsze publikacje: (2008) *Korzyści wielokulturowego środowiska biblioteki: przykład sieci biblioteki publicznej w Wiedniu*, dok. elektr. CD [W:] M. Kocójowa red. (2008). *Biblioteka: klucz do sukcesu użytkowników*. Kraków: Instytut INiB UJ, s. 213–217; (2009) *Ocena finansowania w zarządzaniu biblioteką*, dok. elektr. CD [W:] M. Kocójowa red. (2009). *Biblioteki i ich klienci: między płatnym a bezpłatnym komunikowaniem się w erze zasobów cyfrowych i sieci*. Kraków: Instytut INiB UJ, s. 208–212. E-mail: mauer@inib.uj.edu.pl

[BARBARA MAUER-GÓRSKA, PhD; Institute of Information and Library Science, Jagiellonian University; MA in LIS (JU). Two the most important publications: (2008) *Korzyści wielokulturowego środowiska biblioteki: przykład sieci biblioteki publicznej w Wiedniu* [Libraries as Benefactors of Multi-Cultural Societies: the Example of Public Library Network in Vienna], e-doc. CD [In:] M. Kocójowa ed. (2008). *Biblioteka: klucz do sukcesu użytkowników* [Library: The Key To Users' Success]. Kraków: Instytut INiB UJ, s. 213–217; (2009) *Ocena finansowania w zarządzaniu biblioteką*, e-doc. CD [In:] M. Kocójowa ed. (2009). *Biblioteki i ich klienci: między płatnym a bezpłatnym komunikowaniem się w erze zasobów cyfrowych i sieci*. [Libraries and Their Clients: Free or Fee Services Supporting Social Communication in Digital Era]. Kraków: Instytut INiB UJ, s. 208–212. E-mail: mauer@inib.uj.edu.pl]

Wybór tematu nawiązuje do mojej rozprawy doktorskiej, pisanej pod kierunkiem profesora Wiesława Bieńkowskiego i wydanej w 2002 r. przez Główną Bibliotekę Lekarską pt. *Stanisław Koźmiński (1837–1883) – lekarz, bibliotekarz i bibliograf* (Warszawa 2002). Celem zarówno rozprawy doktorskiej, jak i opracowanej na jej podstawie książki, było ukazanie biografii Stanisława Koźmińskiego na tle epoki historycznej, w której żył. Praca społeczna w Bibliotece Towarzystwa Warszawskiego Lekarskiego w latach 1873–1883 potwierdzała patriotyczne zaangażowanie przedstawicieli polskiej inteligencji w działalności społecznej w towarzystwach naukowych zakładanych w XIX w. na ziemiach polskich pod zaborami [Mauer-Górska 2002, s.44–68].

Postępy i osiągnięcia w pracy bibliotekarskiej i bibliograficznej dokonywały się równocześnie w XIX wieku w bibliotekarstwie europejskim i amerykańskim. Wtedy kształtowały się metody opracowania katalogów bibliotecznych, regulaminów udostępniania i początki międzynarodowej bibliografii medycznej. W latach 30. XIX w. w Niemczech pojawiły się pierwsze czasopisma bibliograficzne, indeksujące artykuły z czasopism medycznych [Brodman 1985, p.9–17].

W 1880 r. ukazał się pierwszy tom *Index Medicus*, opracowany przez Johna Shaw Billingsa (1838–1913), amerykańskiego lekarza wojskowego, rozpoczynający nowy etap w rozwoju bibliografii medycznej, kontynuowany współcześnie przez portal dziedziny Medline/PubMed.gov [Brodman 1954, p. 226; Medline/PubMed.gov, dok. elektr.].

W podobnym czasie, w 1877 r., Stanisław Koźmiński opublikował bibliografię zawartości czasopisma Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego i pracował nad wydawnictwem biograficzno-bibliograficznym o polskich lekarzach żyjących od X do XIX wieku [Koźmiński 1877; Koźmiński 1883]. Ukazanie w rozprawie doktorskiej działalności bibliotecznej i bibliograficznej twórcy polskich wydawnictw informacyjnych na tle epoki historycznej, w której żył, i która kształtowała podobne postawy społeczne, było rezultatem dyskusji na seminarium doktoranckim u Profesora Bieńkowskiego. Tego typu ujęcie badań przedstawił w artykule pt. *Biografistyka w badaniach nad książką* [Bieńkowski 1991, s.41–56]. Pochodzi stamtąd następujący pogląd, wyznaczający wciąż aktualny kierunek badań biograficznych, podejmowanych w celu:

Ukazywania losów opisywanych postaci w różnych, historycznych zmieniających się strukturach społecznych, a także gospodarczych, politycznych i kulturalnych, które oddziaływały na kształtowanie się ich osobowości [...] same ulegały przemianom wskutek ich aktywności w różnych obszarach, w których przyszło im żyć i działać [Bieńkowski 1991, s.51].

Uwzględniając pogląd Profesora Bieńkowskiego, należy dostrzec kontynuatorów osiągnięć Stanisława Koźmińskiego w XX wieku. Kolejne źródła informacyjne, bibliograficzne i biograficzne o polskim piśmiennictwie medycznym wpłynęły decydująco na obecny narodowy zasób informacji naukowej. Ich autorami byli m.in. Józef Peszke (1845–1916), Ludwik Guranowski (1853–1926), Franciszek Giedroyc (1860–1944). Szczególnie w dziełach Giedroycia można zauważyć występującą współzależność opracowań historycznych i źródeł pochodzenia polskiej terminologii lekarskiej z innymi wydawnictwami biograficzno-bibliograficznymi nauk medycznych.

GIEDROYĆ FRANCISZEK DOWMONT (1860–1944)

Biografię Franciszka Giedroycia, lekarza dermatologa, profesora historii i filozofii medycyny w Uniwersytecie Warszawskim w latach 1920–1931 opracowało wielu autorów. Jego biogram napisany przez Adama Wrzosek znajduje się w *Słowniku pracowników książki polskiej* [Wrzosek 1972, s. 257–258]. Wcześniejszy jest arty-

kuł Józefa Dziadka, omawiający życiorys i najważniejsze prace z historii medycyny Giedroycia [Dziadek 1963, s. 61–94].

Urodził się 29 stycznia 1860 r. w miejscowości Owile koło Kowna na Żmudzi, w rodzinie wywodzącej się z książęcego rodu litewskiego – jako syn Feliksa i Pauliny z Dąbrowskich [Dziadek 1963, s. 61]. W 1880 r. ukończył gimnazjum w Wilnie i rozpoczął studia medyczne w Uniwersytecie Warszawskim. Tam też uzyskał dyplom lekarza w 1887 r. i rozpoczął pracę oraz specjalizację w zakresie chorób skórnych w Szpitalu św. Łazarza. Pełnił tam funkcję kierownika ambulatorium (1890–1892) i ordynatora oddziału dermatologicznego (1892–1908). W 1906 r. był jednym z założycieli Antykwariatu Polskiego w Warszawie. Na początku XX wieku zaszły zmiany w organizacji Biblioteki Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego. Został wybrany nowy komitet biblioteczny, którego Franciszek Giedroyc był członkiem w latach 1909–1910. Już wówczas był uznanym historykiem medycyny. W oparciu o pierwotne materiały źródłowe w postaci rękopisów pierwszych polskich lekarzy, omówił najstarsze orzeczenia lekarskie, pochodzące z XV wieku. W omówieniu publikacji Giedroycia z historii medycyny Józef Dziadek podzielił je według rodzajów opracowań dotyczących dziejów szpitalnictwa i opisów poszczególnych nazw chorób, zdrowia publicznego i medycyny sądowej, farmacji oraz znaczących dzieł takich jak: *Źródła biograficzno-bibliograficzne do dziejów medycyny w dawnej Polsce* (Warszawa 1911), *Rada Lekarska Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego* (Warszawa 1913), *Służba zdrowia w dawnym wojsku polskim* (Warszawa 1927) [Dziadek 1963, s. 63]. Wiele miejsca w życiu Giedroycia zajmowały sprawy społeczne. Był członkiem Rady Lekarskiej Królestwa Polskiego (1917), współzałożycielem Towarzystwa Miłośników Historii Medycyny (1924) i czasopisma „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny”.

W haśle biograficznego na temat życia Franciszka Giedroycia, zamieszczonym w *Polskim Słowniku Lekarzy XIX wieku* Piotra Szarejki (T.1, Warszawa 1991), znajdują się uzupełnienia dotyczące tragicznego losu tego wybitnego uczonego po upadku powstania warszawskiego. Ciężko chory znalazł się w Szpitalu Czerwonego Krzyża w Milanówku, gdzie zmarł w dniu 6 października 1944 r. Wyszczepieni z Warszawy lekarze zorganizowali mu pogrzeb. Został pochowany na miejscowym cmentarzu w Milanówku [Szarejko 1991, s. 202–205].

KONTYNUACJA „SŁOWNIKA LEKARZÓW POLSKICH...” KOŚMIŃSKIEGO (WARSZAWA 1888)

W monumentalnym swoim dziele pt. *Źródła biograficzno-bibliograficzne do dziejów medycyny w dawnej Polsce* (Warszawa 1911) Giedroyc wymienił poprzednie tego typu dzieła: Gąsiorowskiego *Zbiór wiadomości do historii sztuki lekarskiej w Polsce* i Koźmińskiego *Słownik lekarzów polskich*. Postanowił je uzupełnić. Docenił ich dotychczasową wartość źródłową, stwierdzając, że:

Dwa te dzieła zawierają po dziś dzień, najobfitszy zbiór danych o lekarzach polskich lub w Polsce zamieszkających, wobec czego każdy nowy badacz stale powoływać się musi i obierać za punkt wyjścia dla prac własnych [Giedroyc 1911, s. 1].

W przypisach autor *Źródeł biograficzno-bibliograficznych* zaznaczył wielkimi literami nazwiska, których brak jest w słowniku Koźmińskiego. Tytuły źródeł, cytowane na końcu haseł osobowych, świadczą o tym, że korzystał z podobnych dzieł co autor *Słownika lekarzów polskich*. Były to m.in.: *Statuta nec non liber promotionum philosophorum* Muczkowskiego, *Katalog rękopisów Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego* Wiślickiego, *Biblijografia piśmiennictwa polskiego z działu matematyki i fizyki* Żebrowskiego, *Dykcyonarz poetów polskich* Juszyńskiego, *Bibliografia Polska* Estreichera.

Prof. Dr. Fr. GIEDROYĆ

POLSKI SŁOWNIK LEKARSKI

Tom I.

A — Ó

WYDAWNICTWO
KASY IMIENIA MIANOWSKIEGO, INSTYTUTU POPIERANIA NAUKI
WARSZAWA, PAŁAC STASZICA
1931.

1 II. Strona tytułowa *Polskiego słownika lekarskiego*

Na podstawie indeksu chronologiczno-alfabetycznego nazwisk można stwierdzić, że *Źródła biograficzno-bibliograficzne* Giedroycia uzupełniają 800. haseł osobowych lekarzy, których brakuje w słowniku Koźmińskiego. Inne jego dzieła są niejednokrotnie pierwszymi materiałami źródłowymi do badań historycznych polskiej medycyny. Według opinii Józefa Zawadzkiego i Adama Wrzosa, obszerna monografia pt. *Rada Lekarska Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego 1809–1867* jest: „Skarbnicą nieznanych dotąd wiadomości z dziejów medycyny w Polsce w ogólności i udowadniania, że działalność polskiego narodu nie znikła wraz z utratą samodzielności politycznej” [Szarejko 1991, T.1, s.204]. W pracy tej Giedroyć przedstawił historię działalności Rady Lekarskiej, powstałej w 1809 r. za czasów Księstwa Warszawskiego. Była ona przez pół wieku polską instytucją, zajmującą się organizacją służby zdrowia. W większości jej członkami byli polscy lekarze.

Józef Dziadek podkreśla, że istotne znaczenie dla rozwoju historii medycyny w Polsce miała również praca Giedroycia pt. *Służba zdrowia w dawnym wojsku polskim* [Giedroyc 1927; Dziadek 1963, s.76]. Nad opracowaniem dziejów medycyny wojskowej pracował on przez wiele lat – już od 1911 r. gromadził dokumentację kolejnych wojen, które przetoczyły się przez polskie ziemie. Podobnie jak *Rada lekarska Księstwa Warszawskiego, Służba zdrowia...* jest zbiorem źródeł odnoszących się zwłaszcza do organizacji służby zdrowia w dawnym wojsku polskim, życia codziennego żołnierzy, udzielania pomocy rannym, szpitalnictwa wojskowego, aptek obozowych [Dziadek 1963, s. 77–78]. Uzupełnieniem tej antologii materiałów źródłowych jest wykaz nazwisk lekarzy i felczerów korpusu sanitarnego z informacją biograficzną o nich. Większość materiałów pochodziła z archiwum kancelarii generała-gubernatora warszawskiego [Dziadek 1963, s.79].

„POLSKI SŁOWNIK LEKARSKI” AKTUALNYM PROBLEMEM BADAWCZYM

Zdaniem wielu biografów Giedroycia najwybitniejszą jego pracą o epokowym znaczeniu jest dwutomowy *Polski słownik lekarski* [Giedroyc 1931–33, T.1–2]. Tego rodzaju najlepszą ocenę sformułował Adam Wrzosek podkreślając, że udało się Giedroyciowi jako pierwszemu indywidualnemu polskiemu autorowi dokonać historycznego opracowania pełnej polskiej terminologii lekarskiej [Wrzosek 1933, s. 289].

Po raz pierwszy i jedyny zostały w nim ujęte w układzie alfabetycznym terminy lekarskie, używane w Polsce od czasów najdawniejszych do końca XIX wieku. Każda nazwa zawiera krótkie wyjaśnienie i skrót bibliograficzny źródła. Aktualność tematu dotyczącego początków polskiego mianownictwa medycznego wynika z potrzeby uzupełnienia opisów bibliograficznych materiałów źródłowych, które umieścił Giedroyc na początku pierwszego tomu *Polskiego słownika lekarskiego* [Giedroyc 1931, T.1, s. IX–XIII]. Skrócone opisy bibliograficzne źródeł dostosował jedynie do nazwisk autorów lub tytułów, np.

Biern.– Edmund Biernacki, Biesiad.– Alfred Biesiadecki
Chał – Tytus Chałubiński,
Dyk.Med.– Dykcyonarz powszechny medyki, chirurgii, medycyny, chirurgii i farmacji (Wilno) [Giedroyc 1931, T.1, s. VII].

Już wówczas, według założeń autora *Polskiego słownika lekarskiego*, istniała potrzeba uporządkowania terminologii lekarskiej przestarzałej, występującej w piśmiennictwie z wczesnych okresów historycznych i stosowanej w pracach z historii medycyny:

Czytając pisma lekarzy polskich z czasów odległych, spotykałem niekiedy nazwy zgoła niezrozumiałe... Spi-
sywałem je pierwotnie tylko dla siebie, później – z zamiarem ułożenia zbioru nazw przestarzałych, dla
współczesnego lekarza obcych [Giedroyc 1931, T.1,s.V].

Głównym celem tego wydawnictwa informacyjnego było opracowanie zbioru nazw w XX wieku przestarzałych, rzadko używanych lub „użytych przez niektórych w znaczeniu odmiennym od powszechnie przyjętego” [Giedroyc 1931, T.1, s. VII]. Na podstawie historycznej analizy większości terminów lekarskich, zawartych w *Słowniku języka polskiego* Bogumiła Lindego (wyd. 1807–1814) i *Słowniku lekarskim polskim...* Tadeusza Browicza, Stanisława Ciechanowskiego, Stanisława Domańskiego i Leona Kryńskiego (Kraków 1905), Giedroyc wykazał brak odpowiedniego wykazu nazw, który: „(...) pozwoli jednym rzutem oka ocenić, co można zostawić, albo co należy przekazać historii” [Giedroyc 1931, T.1, s. VIII].

W perspektywie badawczej XXI wieku tematy historyczne mogą wydawać się zakończone. Wiele z nich było pominiętych ze względu na brak wcześniejszych możliwości badawczych. Do nich można włączyć zadanie

wyjaśnienia ponad stu opisów bibliograficznych prac, do których własne oznaczenia zastosował Giedroyc. Realizacja tego zamierzenia ma szanse powodzenia dzięki bibliografiom polskiego piśmiennictwa lekarskiego oraz analizie bibliograficznej i cytowań, oceniającej wzajemne powiązania poszczególnych dzieł.

Można przypuszczać, że wyjaśnienie brakujących elementów opisów bibliograficznych w *Polskim słowniku lekarskim* Giedroycia umożliwi wykazanie nowych tematów w badaniach historycznych w naukach medycznych.

Mianownictwo lekarskie, stosowane w klasyfikacji rzeczowej zbiorów bibliotek medycznych, pozostaje nadal obok bibliografii i biografistyki wspólną płaszczyzną powiązań historii medycyny z bibliotekarstwem. Kontynuowanie osiągnięć wybitnych polskich uczonych wyznacza nowe problemy badawcze, które należy podjąć, aby zachować ciągłość prac w tym zakresie. Aktualny jest pogląd profesora Bieńkowskiego, że:

Ukończenie tych wszystkich cennych i potrzebnych informatorów da możliwość podjęcia owych badań uogólniających, których wyniki mogą w zasadniczy sposób zmienić nowe dotychczasowe, obiegowe i oparte wyłącznie na danych szacunkowych stwierdzenia historiografii [...]. Bez solidnej bazy informacyjnej nie da się budować twierdzeń teoretycznych, uogólniających, stojących na mocnej podstawie teoretycznej [Bieńkowski 1991, s. 56].

WYKORZYSTANE ŹRÓDŁA I OPRACOWANIA

- Bieńkowski, W. (1991). Biografistyka w badaniach nad książką. [W:] M. Kocójowa red. (1991). *Książka polska w okresie zaborów*. Praca zbiorowa. Kraków: „Universitas”, s. 41–56.
- Brodman, E. (1985). William Beaumont and the Transfer of Biomedical Information. *Federation Proceedings* 44(1), p. 9-11
- Brodman, E. (1954). The Development of Medical Bibliography. Baltimore: Medical Library Association, 226 p. (Medical Library Association Publication No.1)
- Dziadek, J. (1963). Franciszek Giedroyc i jego rola w rozwoju historii medycyny w Polsce. *Archiwum. Historii Medycyny* 23, 1/2, s.61–94.
- Giedroyc, F. (1931–1933). *Polski słownik lekarski*. Warszawa: Wydaw. Kasy im. Mianowskiego, T.1, 652 s.; T.2, 718 s.
- Giedroyc, F. (1913). *Rada lekarska Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego 1809–1867*. Warszawa: Kasa im. Mianowskiego, 752 s.
- Giedroyc, F. (1927). *Służba zdrowia w dawnym wojsku polskim*. Warszawa: nakł. Ministerstwa Spraw Wojskowych, 549 s.
- Koźmiński, S. (1883). *Słownik lekarzy polskich*, obejmujący oprócz krótkich życiorysów lekarzy oraz cudzoziemców w Polsce osiadłych dokładną bibliografię lekarską od czasów najdawniejszych aż do 1885 roku. Warszawa: nakł. autora. Skład główny w Księg. Gebethnera i Wolffa, 1883–1888, XVIII, 665 s.
- Koźmiński, S. (1877). Wykaz rzeczy zawartych w 72 tomach Pamiętnika Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego z lat 1837–1876. Warszawa: nakł. Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego, XVI, 347 s.
- Mauer-Górska, B. (2002). Stanisław Koźmiński (1837–1883) lekarz, bibliotekarz i bibliograf. Warszawa: Główna Biblioteka Lekarska, 225 s.
- Medline/PubMed.gov, dok. elektr. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed> [odczyt: 2010–04–24]
- Szarejko, P. (1991). *Słownik lekarzy polskich XIX wieku*. T.1. Warszawa: Towarzystwo Lekarskie Warszawskie, s.201–205.
- Wrzosek, A. (1971). Giedroyc Franciszek Dowmont. [W:] *Słownik pracowników książki polskiej*. Warszawa: PWN, s. 257–258.